

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԳԱԼՍՏՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ 385-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ, 397-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ԵՎ 414²-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

17 նոյեմբերի 2020թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող), Վ. Գրիգորյանի, Ա. Թունյանի, Ա. Խաչատրյանի, Ե. Խունդկարյանի, Է. Շաթիրյանի, Ա. Վաղարշյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

դիմողի ներկայացուցիչներ՝ Ա. Զեյնալյանի, Ա. Ղազարյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ Ազգային ժողովի ներկայացուցիչ՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավական ապահովման և սպասարկման բաժնի պետ Կ. Մովսիսյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22, 40 և 69-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Անդրանիկ Գալստյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 397-րդ հոդվածի 2-րդ և 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը (այսուհետ՝ Օրենսգիրք) ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի հուլիսի 1-ին, ՀՀ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի սեպտեմբերի 1-ին և ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 12-ից:

Օրենսգրքի՝ **«Վերաքննիչ դատարանում գործի քննության սահմանները»** վերտառությամբ 385-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է.

«1. Վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում»:

Օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը նշված խմբագրությամբ շարադրվել է 28.11.07 ՀՕ-270-Ն ՀՀ օրենքով:

Օրենսգրքի՝ **«Քրեական օրենքի կամ միջազգային պայմանագրի ոչ ճիշտ կիրառումը»** վերտառությամբ 397-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է.

«2. Գործի քննության արդյունքում գտնելով, որ արարքն իրավաբանորեն ճիշտ որակված չէ, վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի փոխել հանցագործության որակումը քրեական օրենքի այն հոդվածով, որը պատասխանատվություն է նախատեսում ավելի թեթև հանցագործության համար»:

Ընդունման պահից ի վեր Օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 2-րդ մասը չի փոփոխվել:

Օրենսգրքի՝ **«Վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերը»** վերտառությամբ 414²-րդ հոդվածի՝ սույն գործով վիճարկվող 1-ին մասը սահմանում է.

«1. Վճռաբեկ բողոքն ընդունվում է քննության, եթե վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ՝

1) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառության համար.

2) առերևույթ առկա է մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտում»:

Օրենսգրքի վերոնշյալ դրույթը նշված խմբագրությամբ շարադրվել է 23.03.18 ՀՕ-211-Ն ՀՀ օրենքով:

Ընդունման պահից ի վեր Օրենսգրքի 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասը լրացվել է 07.07.06 ՀՕ-152-Ն, խմբագրվել է 28.11.07 ՀՕ-270-Ն, լրացվել, խմբագրվել և փոփոխվել է 26.12.08 ՀՕ-237-Ն, խմբագրվել է 10.06.14 ՀՕ-48-Ն և 23.03.18 ՀՕ-211-Ն օրենքներով:

Գործի քննության առիթը Անդրանիկ Գալստյանի՝ 2020 թվականի մայիսի 18-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով դիմումը և կից ներկայացված փաստաթղթերը, պատասխանողի գրավոր բացատրությունը, գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, ինչպես նաև Օրենսգրքի վերաբերելի դրույթները՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Գործով դատավարական նախապատմությունը հանգում է հետևյալին.

դիմողը 31.01.2017թ. №12141416 քրեական գործով ներգրավվել է որպես մեղադրյալ և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը դիմողի նկատմամբ 20.07.2018թ. կայացրել է արդարացման դատավճիռ:

Տուժողի ներկայացուցիչները նշված դատավճռի դեմ երկու առանձին վերաքննիչ բողոքներ են ներկայացրել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան (այսուհետ՝ վերաքննիչ դատարան), որոնցով պահանջել են՝ բեկանել կայացված դատավճիռն ամբողջությամբ, փոփոխել այն և մեղավոր ճանաչել դիմողին՝ ենթարկելով նրան քրեական պատասխանատվության, ինչպես նաև բավարարել տուժողի կողմից ներկայացված քաղաքացիական հայցը և դիմողից բռնագանձել որոշակի գումար՝ որպես հանցագործությամբ պատճառված վնաս:

ՀՀ գլխավոր դատախազությունը 01.09.2018թ. նույնպես վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել՝ պահանջելով բեկանել և փոփոխել կայացված արդարացման դատավճիռը, դիմողին մեղավոր ճանաչել և նշանակել պատիժ տուգանքի տեսքով:

ՀՀ վերաքննիչ դատարանը 08.10.2018թ. կայացրել է «Վերաքննիչ բողոքները դատարանի վարույթ ընդունելու և քրեական գործը վերաքննիչ դատարանի դատական նիստում քննության նշանակելու մասին» որոշում, որով նաև որոշվել է՝ «...**Վերաքննիչ դատարանում սույն քրեական գործի քննությունը կատարել վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության համար սահմանված կանոններով**»:

Վերաքննիչ դատարանը 27.05.2019թ. կայացրել է որոշում, որով երեք վերաքննիչ բողոքները բավարարվել են մասնակի. դիմողի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով Երևանի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 20.07.2018թ. դատավճիռը բեկանվել է և փոփոխվել, իսկ դիմողը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով և վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքով ազատվել է նշված հոդվածով նախատեսված քրեական պատասխանատվությունից:

Ինչպես դիմողի պաշտպանը, այնպես էլ տուժողի ներկայացուցիչը վերաքննիչ դատարանի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոքներ են ներկայացրել Վճռաբեկ դատարան:

Վճռաբեկ դատարանը 15.11.2019թ. կայացրել է «Վճռաբեկ բողոքները վարույթ ընդունելը մերժելու մասին» որոշում, որով մերժել է վարույթ ընդունել դիմողի և տուժողի վճռաբեկ բողոքները:

2. Դիմողի դիրքորոշումները

Դիմողը պնդում է, որ Օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին մասը և 397-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հակասում են Սահմանադրության 3, 4, 61 և 63, 66, 67, 69, 164 ու 75, 79, 80, 81-րդ հոդվածներին:

Եվ/կամ

41²-րդ հոդվածի 1-ին մասը հակասում է Սահմանադրության 3, 61 և 63, 69, 75, 79, 80-րդ հոդվածներին այնքանով, որքանով չի սահմանում վերաքննիչ դատարանի կողմից ամբաստանյալին մեղսագրված արարքը վերաորակող դատական ակտի դեմ բերված բողոքները վարույթ ընդունելու իրավադրույթ:

Դիմողն ընդգծում է, որ վիճարկում է Օրենսգրքի դրույթները «Սահմանադրական դատարանի մասին» 01.06.2006թ. ՀՕ-58-Ն ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 7-րդ մասի

3-րդ ենթակետի չափանիշով. Մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ապահովման և պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, դրանց սահմանափակումների թույլատրելիությունը:

Սահմանադրաիրավական վեճի առարկա՝ Օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին և 397-րդ հոդվածի 2-րդ մասերում ամրագրված դրույթները դիմողի կարծիքով՝ **վերաքննիչ դատարանին լիազորում են սեփական նախաձեռնությամբ՝ առանց նման պահանջի առկայության վերաորակել արարքը, փոփոխել առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված դատավճիռը:** Ըստ դիմողի՝ նշված իրավադրույթները դրսևորվում են հետևյալ կերպ՝ **գործով կողմերը, դատավարության մասնակիցները, հանրությունը փոփոխված մեղադրանքի մեղսագրված այլ արարքի, դրանով դատապարտված լինելու մասին տեղեկանում են վերաքննիչ դատարանի կայացրած, հրապարակած դատական ակտի տեքստից:**

Դիմողը, վերլուծելով ՄԻԵԴ-ի մի շարք իրավական դիրքորոշումներ, հետևության է եկել, որ դատաքննության ընթացքում անձի արարքին տրված իրավական որակումը փոխելը և այդ մասին վերջինիս պատշաճ տեղեկացնելը հանդիսանում են արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակության մաս կազմող առաջադրված մեղադրանքի դեմ պաշտպանվելու իրավունքի բաղադրատարրեր: Հետևաբար, **մեղսագրված արարքի և/կամ փաստական հիմքերի մասին հրապարակված դատական ակտից տեղեկանալու կարգը հակասում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի դրույթներին:**

Դիմողը համոզված է, որ գործող Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքների, սկզբունքների համատեքստում՝ վերաքննության մոդելի պայմաններում, վերաքննիչ դատարանը չպետք է իրավասու լինի դուրս գալ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից և սեփական նախաձեռնությամբ ամբաստանյալին առաջադրված մեղադրանքը վերաորակի, այլապես կստացվի, որ վերաքննիչ ատյանը պարզապես կրկնում է առաջին ատյանի դատարանի գործառույթները, ինչը խնդրահարույց է անձի պաշտպանության իրավունքի տեսակետից:

Դիմողը պնդում է, որ սահմանադրաիրավական վեճի առարկա Օրենսգրքի համապատասխան հոդվածների դրույթների իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ բազմաթիվ են դեպքեր, երբ **վերաքննիչ դատարանը**, որոշ դեպքերում նաև **առաջին ատյանի դատարանները**, դատավարության կողմերի պահանջի բացակայության պայմաններում **սեփական նախաձեռնությամբ, հղում կատարելով խնդրո առարկա դրույթների վրա, մեջբերելով դրանք, վերաորակել են ամբաստանյալներին առաջադրված մեղադրանքներն Օրենսգրքի այլ հոդվածով (ներով) նախատեսված արարքների:** Ընդ որում՝ նշված ուսումնասիրությունը կատարվել է ՍԴՈ-710 և ՍԴՈ-872 որոշումներից հետո կայացված դատական ակտերի մեջ:

Դիմողը նշում է, որ ՍԴՈ-710 և ՍԴՈ-872 որոշումներում Սահմանադրական դատարանը հետևողականորեն մատնացույց է արել դատարանների մեղադրական թեքումից ձերբազատվելու անհրաժեշտությունը, ինչն առավել համահունչ կլիներ 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության ոգուն: Իսկ 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխություններն արդար դատաքննության, դատարանի անկողմնակալության, իշխանությունների տարանջատման ավելի խիստ երաշխիքներ են սահմանել, այնինչ Օրենսգիրքը չի համապատասխանեցվել նոր չափանիշներին:

Ըստ դիմողի՝ Օրենսգրքի ներկայիս խմբագրությամբ 385-րդ հոդվածը սկզբունքային, տրամագծային փոփոխության է ենթարկվել 18.12.2007թ. ՀՕ-270-Ն օրենքով, իսկ **մինչ այդ Վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված չէր վերաքննիչ բողոքով և գործում եղած, ինչպես նաև լրացուցիչ ներկայացվող ապացույցներով կարող էր գործը քննել լրիվ ծավալով:** Իր կարծիքով՝ հանցագործության որակումը փոխելու լիազորությունը գործադիր իշխանությանը ներհատուկ գործառույթ է, և Օրենսգիրքը, «արդարադատության գործառույթի հետ անհամատեղելի» լիազորություն վերապահելով, խախտել է Սահմանադրության 4-րդ հոդվածով հռչակված իշխանությունների բաժանման սկզբունքը:

Դիմողի համոզմամբ քննության առարկա Օրենսգրքի դրույթները **վերաքննիչ դատարանին լիազորում են սեփական նախաձեռնությամբ՝ առանց նման պահանջի առկայության, վերաորակել արարքը, փոփոխել առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված դատավճիռն՝ առանց անձին պատշաճ ծանուցելու**

Երաշխիքի, նաև առանց վերադաս դատարանում վերանայման իրական հնարավորության:

Բացի դրանից, Օրենսգրքի 414²-րդ հոդվածով սահմանված՝ Վճռաբեկ դատարանին տրված բողոքը վարույթ ընդունելու լիազորության շրջանակում բողոքը վարույթ ընդունելու պարտադիր հիմքեր չնախատեսելու իրավական բացի սահմանադրականության հարց է առկա:

Ըստ դիմողի՝ Օրենսգրքում մեղադրանքի փոփոխության և արարքի իրավական որակման վերաորակման ներկայիս իրավակարգավորումների պարագայում, եթե Սահմանադրական դատարանը դրանք Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր չճանաչի, երբ վերաքննիչ դատարանն իրավասու է արարքի իրավական վերաորակում անել գործով որոշման հրապարակման ժամանակ՝ այդպիսով անձին զրկելով մեղադրանքի դեմ արդյունավետ պաշտպանության իրավունքից, առկա է իրավական բաց Վճռաբեկ դատարանի կողմից նման պարագայում բողոքը վարույթ ընդունելու պարտադիր կարգավորման բացակայության մասով:

3. Պատասխանողի դիրքորոշումները

Պատասխանողը, անդրադառնալով վերաքննիչ դատարանի կողմից մեղադրանքի փոփոխության քրեադատավարական ընթացակարգին, պնդում է, որ օրենսդրի կողմից որդեգրված մոտեցմամբ այն կարող է իրականացվել բացառապես Օրենսգրքով ամրագրված իրավական երաշխիքների առկայության պայմաններում՝ առանց վատթարացնելու անձի իրավիճակը: Նշված կարգավորումը ելնում է քրեադատավարական այն հիմնարար դրույթից, ըստ որի՝ քրեական հետապնդման մարմինները և դատարանը պարտավոր են ձեռնարկել բոլոր միջոցները գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ ըննություն կատարելու համար: Հենց այդ գաղափարի հիման վրա է Օրենսգրքում սահմանված, որ **դատարանը կաշկանդված չէ կողմերի կարծիքներով և իրավունք ունի սեփական նախաձեռնությամբ անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել քրեական գործով ճշմարտությունը բացահայտելու համար (Օրենսգրքի 23-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):**

Պատասխանողը գտնում է, որ դատարանի, այդ թվում՝ նաև վերաքննիչ դատարանի կողմից անձին մեղսագրվող արարքի քրեաիրավական որակման փոփոխությունը օրենսդրությամբ սահմանված երաշխիքների պահպանման պայմաններում բխում է Օրենսգրքով սահմանված՝ գործի արդարացի քննության սկզբունքի էությունից:

Ըստ պատասխանողի՝ նույնիսկ վերաքննիչ դատարանի կողմից վերաքննության կարգով գործերի քննության իրականացման մոդելի փոփոխությունը ևս չի կարող հանգեցնել նշված կառուցակարգից հրաժարվելուն: Ավելին, հաշվի առնելով, որ դիմողը բարձրացնում է նաև վերաքննության մոդելի փոփոխության և այդ պայմաններում՝ վերաքննիչ դատարանի կողմից անձին մեղսագրվող արարքի քրեաիրավական որակման փոփոխության հարցերը, հարկ է համարում նկատել, որ նոր մոդելի պայմաններում, երբ 2007 թվականին անցում կատարվեց **լրիվ վերաքննությունից սահմանափակ վերաքննության, վերջինս չզրկեց վերաքննիչ դատարանին անձին մեղսագրվող արարքը վերաորակելու լիազորությունից**: Մասնավորապես, նշված փոփոխությունը պայմանավորված էր վերաքննիչ դատարանի ռեսուրսների խնայողության ապահովման անհրաժեշտությամբ, առաջին ատյանի դատարանի կողմից գործը լրիվ ծավալով քննության առնելուց հետո վերաքննիչ դատարանի կողմից այն կրկին լրիվ ծավալով քննության չառնելու մոտեցումից հրաժարվելու անհրաժեշտությամբ: Սակայն, **նշվածն անհամատեղելի չի դարձրել վերաքննիչ դատարանի կողմից Օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված սահմանափակ վերաքննության արդյունքում անձին տրված արարքի քրեաիրավական որակման փոփոխության ընթացակարգի կիրառելիությունը**:

Չհամաձայնելով դիմողի կողմից բերված փաստարկներին՝ պատասխանողը նշում է, որ վիճարկվող նորմի պարագայում անձին մեղսագրվող արարքի վերաորակումն իրականացվում է վերաքննիչ դատարանի կողմից, և այդ կապակցությամբ առերևույթ դատական սխալի, իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտում թույլ տրված լինելու պայմաններում վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի դեմ վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու դեպքում այն ենթակա է վարույթ ընդունման և քննության

Վճռաբեկ դատարանի կողմից՝ հիմք ընդունելով Օրենսգրքի 406-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը և 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը:

Ըստ պատասխանողի՝ ընդհանուր առմամբ դատական գործերով իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ **Վճռաբեկ դատարանն անձին մեղսագրվող արարքի վերաորակման անհրաժեշտության մասին եզրահանգման գալիս, որպես կանոն, ոչ թե տեղում կայացնում է վերջնական որոշում, այլ բեկանում է ստորադաս դատարանների դատական ակտերը և գործն ուղարկում նոր քննության:**

Վերաքննիչ դատարանի կողմից խորհրդակցական սենյակում անձին տրված արարքի վերաորակում իրականացնելու անհրաժեշտության մասին եզրահանգման գալիս **վերաքննիչ դատարանն անձին իր արարքի վերաորակման մասին իրազեկումն ապահովելու համար չի կարող վերադառնալ խորհրդակցական սենյակից և կողմերին հայտնել մեկ այլ մեղադրանքով գործի քննությունը շարունակելու հնարավորության մասին, քանի որ դատարանի վերաբերմունքն անձին մեղսագրվող արարքի վերաբերյալ կդառնա ակնհայտ, և առերևույթ կխախտվի անձի՝ անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից իր գործի քննության իրավունքը:** Հենց այդ հանգամանքով է պայմանավորված նաև այն, որ օրենսդիրն ընդունելի է համարում օրենքով սահմանված իրավական երաշխիքների պահպանմամբ, այսինքն՝ առանց անձի իրավական վիճակը վատթարացնելու՝ առանց մեղսագրված արարքն ավելի ծանրով փոխարինելու հնարավորության, խորհրդակցական սենյակում դատարանի կողմից անձին մեղսագրվող արարքի քրեաիրավական որակման փոփոխությունը: Ընդ որում՝ պատասխանողի պնդմամբ գործող Օրենսգրքում նախատեսված են նաև այլ կարգավորումներ, որոնք հնարավորություն են տալիս իրավական երաշխիքների ապահովմամբ՝ առանց անձի վիճակը վատթարացնելու խորհրդակցական սենյակում կայացնել այլ որոշում, որը թեև հիմնված է գործում առկա և դատական քննության ընթացքում հետազոտված փաստերի վրա, սակայն հնարավոր է, որ կողմը դատական քննության ընթացքում այդ կապակցությամբ առարկություններ ներկայացրած չլինի:

Պատասխանողը նշում է նաև, որ գործող Օրենսգրքով սահմանված իրավական երաշխիքների պայմաններում **անձին մեղսագրվող արարքի իրավական որակման**

փոփոխությունն ամբողջությամբ անկանխատեսելի լինել չի կարող՝ մասնավորապես հիմնված լինելով անձին մեղսագրվող արարքի փաստական հանգամանքների վրա:

Պատասխանողը, անդրադառնալով դիմողի կողմից բարձրացված՝ Վճռաբեկ դատարանի կողմից բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքի իրավական բացի սահմանադրականության հարցին, նշում է հետևյալը.

Եթե նախքան 2006 թվականի հուլիսի 7-ի օրենքով Օրենսգրքում կատարված փոփոխությունները գործում էր վճռաբեկ բողոքարկման ազատության սկզբունքը, և օրենքով նախատեսված ձևական պահանջները բավարարող բողոքն անվերապահորեն ընդունվում էր վարույթ և դառնում Վճռաբեկ դատարանի քննարկման առարկա, ապա նշված օրենքով **ներդրվեց դատական ակտերի բողոքարկման թույլատրական կարգ, որի համաձայն՝ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու համար այն պետք է համապատասխանի որոշակի բովանդակային չափանիշների:** Նշված փոփոխությունը պայմանավորված էր նրանով, որ դատական իշխանության բարձրագույն մարմնի կողմից օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման (իրավունքի զարգացում) գործառույթի իրականացումը պահանջում է վերջինիս ծանրաբեռնվածության նվազեցման համապատասխան մեխանիզմների մշակում, այդ թվում՝ բողոքը վարույթ ընդունելու և, ըստ այդմ՝ դատական ակտը վերանայելու հայեցողական լիազորությունների նախատեսում:

Ըստ պատասխանողի՝ նմանօրինակ մեխանիզմների ներմուծումը տարածված պրակտիկա է, գործող սահմանադրական կարգավորումը հավասարակշռված է, և կարգավորմանը համահունչ գործող Օրենսգրքը սահմանում է բողոքը վարույթ ընդունելու հայեցողական կարգ՝ թույլ տալով Վճռաբեկ դատարանին արձագանքել օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման և հիմնարար խախտումների վերացման անհրաժեշտության մասին վկայող դեպքերին:

Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական գործառույթները կարող են արդյունավետ իրականացվել միայն որակյալ նախադեպեր ստեղծելու ճանապարհով, ինչն իր հերթին պահանջում է մարդկային և նյութական ռեսուրսները կենտրոնացնել սահմանափակ թվով գործերի վրա: Այս համատեքստում պետք է հաշվի առնել այն, որ

դատական ակտերի վերանայման գործառույթը կենտրոնացված է վերաքննիչ դատարանում, իսկ Վճռաբեկ դատարանն օժտված է իրավունքի զարգացման, օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման և հիմնարար դատական սխալներն ուղղելու գործառույթով:

Պատասխանողը նշում է, որ Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական առաքելությունը ենթադրում է Վճռաբեկ դատարանի կողմից բողոքի ընդունելիության օրենսդրական այնպիսի պահանջների առկայություն և գործնականում դրանց այնպիսի մեկնաբանությունը, որը կբացառի Վճռաբեկ դատարանին իր կարգավիճակից չբխող գործերով ծանրաբեռնելու վտանգը, և դիմողի կողմից առաջ քաշվող այն պնդումը, որ վերաքննիչ դատարանի կողմից անձին մեղսագրվող արարքի վերաորակման դեպքում պետք է ապահովվի վճռաբեկ բողոքի պարտադիր վարույթ ընդունումն ու քննությունը, համահունչ չէ Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակին և վճռաբեկության գործառույթային դերին և նշանակությանը:

Պատասխանողը ընդգծում է, որ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հարցը լուծելիս Վճռաբեկ դատարանն իրականացնում է բողոքի նախնական քննությունը, և եթե դատարանի համոզմամբ վերաքննիչ դատարանն անձի արարքի վերաորակում իրականացնելիս թույլ տված լինի առերևույթ դատական սխալ, ապա օրենքի ուժով (ex lege) Վճռաբեկ դատարանը բողոքը վարույթ կընդունի: Նման պայմաններում, գործող օրենսդրությամբ սահմանված կարգավորումներով փարատված են դիմողի կողմից բարձրացված մտահոգությունները: Հակառակ պարագայում, կստացվի այնպիսի անտրամաբանական վիճակ, երբ առերևույթ դատական սխալի բացակայության պայմաններում վճռաբեկ բողոքը պարտադիր վարույթ ընդունելը և արդյունքում վերաքննիչ դատարանի կողմից դատական ակտն անփոփոխ թողնելը վճռաբեկ վերանայումն ըստ էության կդարձնի ինքնանպատակ և կհանգեցնի ձևական արդարադատության իրականացմանը:

Պատասխանողը գտնում է, որ Օրենսգրքի վիճարկվող 385-րդ հոդվածի 1-ին, 397-րդ հոդվածի 2-րդ և 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասերը համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

4. Գործի շրջանակներում պարզման ենթակա հանգամանքները

Դիմողը, ըստ էության, բարձրացնում է երկու հարց, որոնք վերաբերում են.

ա) վերաքննիչ դատարանի կողմից դատական քննության ընթացքում, այդ թվում՝ իր նախաձեռնությամբ, մեղադրանքի փոփոխության և արարքի վերաորակման, վերաքննիչ դատարանում գործի քննության սահմանների իրավակարգավորումների սահմանադրականությանը, և

բ) Վճռաբեկ դատարանի կողմից բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքի իրավական բացի սահմանադրականությանն այն առումով, որ առկա չէ վերաքննիչ դատարանի կողմից ամբաստանյալին մեղսագրված արարքը վերաորակող դատական ակտի դեմ բերված բողոքները վարույթ ընդունելու իրավական հնարավորություն:

Ուստի, սույն գործի շրջանակներում Սահմանադրական դատարանը անհրաժեշտ է համարում պարզել արդյո՞ք վիճարկվող դրույթներով ամրագրված իրավակարգավորումների պայմաններում ապահովվում է դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները: Մասնավորապես՝ ապահովվում է արդյո՞ք մեղադրանքից պաշտպանվելու սահմանադրական իրավունքն այն դեպքում, երբ վերաքննիչ ատյանին հնարավորություն է տրվում փոխել հանցագործության որակումը, և առկա՞ է արդյոք օրենսդրական բաց՝ Օրենսգրքի 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված իրավակարգավորումների մասով պայմանավորված այն իրողությամբ, որ առկա չէ վերաքննիչ դատարանի կողմից հանցագործության որակումը փոխելու վերաբերյալ կայացված դատական ակտի դեմ բերված բողոքները վարույթ ընդունելու իրավական հնարավորություն:

5. Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները

5.1. Սահմանադրության 61 և 63-րդ հոդվածների համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության, ինչպես նաև անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի (**այսուհետ՝ Կոնվենցիա**) 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրա-

քանցյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք:

Դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքները ենթադրում են անկախ և անաչառ դատարանի առկայություն, գործի արդարացի քննությունը ենթադրում է հավասարության և մրցակցության պայմանների ապահովում դատական քննության ընթացքում, իսկ նշյալ սկզբունքների անտեսումը խոչընդոտում է դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների, ինչպես նաև այդ իրավունքների միջոցով սահմանադրական մյուս իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության հնարավորությունը:

Անդրադառնալով դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքների բովանդակության բացահայտմանը՝ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է մի շարք իրավական դիրքորոշումներ, որոնք, մասնավորապես, հանգում են հետևյալին.

«Անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքից ածանցվում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ ապահովել այն թե՛ նորմաստեղծ, թե՛ իրավակիրառման գործունեություն իրականացնելիս: Դա ենթադրում է, մի դեպքում, օրենսդրի պարտականությունը՝ լիարժեք դատական պաշտպանության հնարավորություն և մեխանիզմներ ամրագրել օրենքներում, մյուս կողմից, իրավակիրառողի պարտականությունը՝ առանց բացառությունների քննարկման ընդունել անձանց՝ օրինական կարգով իրենց ուղղված դիմումները, որոնցով նրանք հայցում են իրավական պաշտպանություն իրենց իրավունքների ենթադրյալ խախտումներից:

Ակնհայտ է, որ առաջին հերթին այս պահանջը վերաբերում է դատարաններին, քանի որ այդ մարմիններն են, որ օժտված են իրավական պաշտպանության համապարփակ լիազորություններով» (ՍԴՈ-719),

«Չնայած նրան, որ դատաքննության հավասարության և մրցակցության սկզբունքները հստակ ամրագրված չեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից՝ 6-րդ հոդվածում նշված «արդարացի լսումներ»

հասկացության մեկնաբանությունների արդյունքում ձևավորվել է հստակ նախադեպ, համաձայն որի՝ լսումների արդարացիության տարրերից են դատավարության կողմերի հավասարությունը և մրցակցային դատավարությունը, որոնք սերտորեն կապված են միմյանց հետ: Եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջը համարելով դատավարության մրցակցության և հավասարության սկզբունքներ, միաժամանակ հետևողականորեն իր վճիռներում բացահայտել է այդ սկզբունքների բովանդակությունը, որոնց համաձայն՝ «կողմերի հավասարությունը» նշանակում է, որ դատավարության յուրաքանչյուր կողմին պետք է ընձեռվի պատշաճ հնարավորություն ներկայացնելու իր գործը, ներառյալ՝ ապացույցները, այնպիսի պայմաններում, որոնք նրա համար մյուս կողմի համեմատությամբ չեն ստեղծի անբարենպաստ վիճակ» (ՍԴՈ-710),

«Մրցակցային դատավարությունում մեղադրանքի, պաշտպանության և գործի լուծման գործառույթների տարանջատման պայմաններում դատարանը՝ որպես գործի լուծման գործառույթը կրող սուբյեկտ, գործը քննում է ըստ ներկայացված մեղադրանքի և իրավասու չէ դուրս գալու մեղադրանքի շրջանակներից» (ՍԴՈ-931),

«Քրեական դատավարությունում դատարանին պատկանում է գործի լուծման գործառույթը, որի շրջանակներում էլ իրացվում է դատավորի անկախության սկզբունքը: Դատարանի անկախության սկզբունքը չի կարող դրսևորվել դատավարության կողմերի՝ մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմի գործառույթի տիրույթում» (ՍԴՈ-931):

5.2. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ ՄԻԵԴ) արդար դատաքննության, դրա բաղադրատարր հանդիսացող կողմերի հավասարության և մրցակցության սկզբունքների վերաբերյալ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«Քրեական գործերով մրցակցային դատաքննության իրավունքը նշանակում է, որ և՛ մեղադրանքի կողմին, և՛ պաշտպանության կողմին պետք է տրվի հնարավորություն՝ ծանոթանալու միմյանց ներկայացրած փաստարկներին և ներկայացնելու իրենց դիտողությունները միմյանց փաստարկների վերաբերյալ («Rowe and Davis v. the United Kingdom», դիմ. հ/հ 28901/95, 16/02/2000): Մրցակցային դատավարությունում դատարանը չի կարող ստանձնել ո՛չ մեղադրանքի, ո՛չ պաշտպանության գործառույթ: Դատարանը չի կարող հանդես գալ մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում»,

«Մրցակցային դատավարության իրավունքը պետք է հնարավոր լինի իրականացնել բավարար պայմաններում. վարույթի կողմին պետք է տրվի դատարան ներկայացված ապացույցներին պատշաճ ձևով և համապատասխան ժամանակահատվածում ծանոթանալու, ինչպես նաև դրանց գոյության, բովանդակության և իսկության վերաբերյալ մեկնաբանելու հնարավորություն («Křmář and others v. The Czech Republic», դիմ. հ/հ 35376/97, 03/06/2000, §42, «Immeubles Groupe Kosser v. France», դիմ. հ/հ 38748/97, 21/03/2000, §26),

«Մրցակցային դատավարության կարևոր բաղադրատարրերից է նաև դատավարության կողմերի հավասարությունը: Կողմերի հավասարությունը, ըստ Եվրոպական դատարանի մեկնաբանության, նշանակում է, որ դատավարության յուրաքանչյուր կողմի պետք է ընձեռվի պատշաճ հնարավորություն ներկայացնելու իր գործը, ներառյալ՝ ապացույցները, այնպիսի պայմաններում, որոնք նրա համար մյուս կողմի համեմատությամբ չեն ստեղծի անբարենպաստ վիճակ («Dombo Beheer B.V. v. The Netherlands», դիմ. հ/հ 14448/88, 27/10/1993),

Արդարադատության իրականացման նկատմամբ դատավարության մասնակիցների վստահությունը հիմնվում է այն գիտակցման վրա, որ իրենց տրվել է գործում առկա բոլոր փաստաթղթերի (ներառյալ դատարանի կողմից սեփական նախաձեռնությամբ ձեռք բերված փաստաթղթերի) վերաբերյալ իրենց կարծիքներն արտահայտելու հնարավորություն («K.S. v. Finland», դիմ. հ/հ 29346/95, 12/12/2001; «Nideröst-Huber v. Switzerland», դիմ. հ/հ 18990/91, 18/02/1997, §29; «Pellegrini v. Italy», դիմ. հ/հ 30882/96, 20/10/2001, §45):

Վերոգրյալի հաշվառմամբ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքների արդյունավետ կենսագործումն ապահովելու համար պետք է օրենսդրորեն երաշխավորել ինչպես դատարանի մատչելիության, դատարան դիմելու հնարավորության ապահովման, այնպես էլ՝ գործն անկախ և անաչառ դատարանի կողմից արդարության պահանջների՝ մրցակցության և հավասարության սկզբունքների պահպանմամբ քննելու իրավական հնարավորությունը:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ Օրենսգրքի՝ «Քրեական դատավարության սկզբունքները» վերտառությամբ 2-րդ գլխով ամրագրված են ինչպես հավասարության, այնպես էլ մրցակցության սկզբունքները, որոնց համատեքստում նախատեսվում է բոլորի հավասարությունն օրենքի և դատարանի առջև, ինչպես նաև դատավարության իրականացումը մրցակցության սկզբունքի պահպանմամբ, որը սահմանում է, որ դատարանը հանդես չի գալիս մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում և արտահայտում է միայն իրավունքի շահերը:

5.3. Վերոնշյալ սկզբունքների կենսագործման համատեքստում օրենսդրությամբ սահմանվում է, որ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում (Օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

Վճռաբեկ դատարանն իր՝ 20.12.2019թ. ԵԿԴ/0259/01/16 որոշման մեջ նշել է. «16.1. Անդրադառնալով վերաքննիչ դատարանի կողմից դատական ակտը վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում վերանայելու օրենսդրական պահանջի բովանդակությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը կրկնում է, որ՝

- վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի իր դատական ակտը հիմնավորել այնպիսի էական փաստարկումներով, որոնք ներկայացված չեն վերաքննիչ բողոքում: Դատական ակտը վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում վերանայելու իրավական պահանջը պարունակում է դատավարության մասնակցին տրված երաշխիք առ այն, որ իր գործով դատական քննության ընթացքում վերաքննիչ դատարանը չի կատարի տվյալ անձի դատավարական հակառակորդի գործառույթ (9),

- վերաքննության առարկան ոչ թե գործի ըստ էության քննությունն է, այլ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումը: Դրանով պայմանավորված՝ վերաքննիչ դատարանում դատաքննությունը սկսվում է ոչ թե մեղադրողի կողմից մեղադրական եզրակացության եզրափակիչ մասի հրապարակմամբ, այլ նախագահողի կողմից դատական ակտի բովանդակության, ինչպես նաև վերաքննիչ բողոքի և դրա դեմ առկա պատասխանների էության շարադրմամբ (10),

- ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածում ամրագրված սահմանափակումները բացարձակ բնույթ չեն կրում, և դրանք պետք է դիտարկել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի այլ իրավանորմերի համատեքստում: Վերաքննիչ դատարանն իրավասու է դուրս գալ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից միայն այն դեպքում, երբ առկա է դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտում, որն անվերապահորեն պետք է հանգեցնի դատական ակտի բեկանման (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մաս) կամ առկա է քրեական գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմք (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր) կամ անձի նկատմամբ խոշտանգում և վատ վերաբերմունքի այլ ձևեր կիրառելիս: Մյուս բոլոր դեպքերում վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված է դատական վերանայման սահմանների վերաբերյալ կանոններով, հետևաբար իրավասու չէ սեփական նախաձեռնությամբ, վերաքննիչ բողոքի հիմքերից և հիմնավորումներից դուրս արձանագրել դատական սխալ (11):

16.2 Վերահաստատելով վերոշարադրյալ իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ վերաքննիչ վերանայման սահմաններից դուրս գալու հիմքերի սահմանափակ և խիստ որոշակի շրջանակը կոչված է բացառելու վերադաս դատական ատյանի կողմից բողոքում չնշված, անկանխատեսելի հանգամանքներով սահմաններից դուրս գալը: Հակառակ պարագայում, վերադաս դատարանը կիրականացնի գործի լրիվ ծավալով ըստ էության քննություն, ինչն անհամատեղելի կլինի մրցակցության սկզբունքից բխող՝ սահմանափակ վերանայման՝ օրենսդրորեն ամրագրված գաղափարի հետ»:

Վճռաբեկ դատարանն իր մեկ այլ՝ 29.06.2009թ. ԵՔԴԴ/0219/01/08 որոշմամբ քննության առարկա դարձնելով այն հարցը, թե ներկայացված վերաքննիչ բողոքի քննության ժամանակ վերաքննիչ դատարանն իրավասու էր արդյոք գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնել՝ առանց դատական վիճաբանություններն ու ամբաստանյալի վերջին խոսքն ունկնդրելու, գալիս է հետևյալ եզրահանգման.

«10.

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոքաբերի կողմից վկայակոչված նյութական և դատավարական իրավունքի խախտումները փոխկապակցված են. նյութական իրավունքի ենթադրյալ խախտումը կարող է հետևանք լինել ՀՀ վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ տրված դատավարական իրավունքի ենթադրյալ խախտման, ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առաջին հերթին անհրաժեշտ է քննության առնել ՀՀ վերաքննիչ դատարանի կողմից սույն բողոքի քննության ժամանակ թույլ տրված դատավարական իրավունքի նորմի ենթադրյալ խախտման հարցը, քանի որ նման խախտման փաստի արձանագրման դեպքում անհնար կլինի դատողություններ անել անձին մեղսագրվող արարքի հիմնավոր կամ անհիմն լինելու, այսինքն՝ անձի նյութական իրավունքի խախտման առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ:

....

18. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատավարության մասնակիցները պետք է նախապես տեղյակ լինեն, թե ինչ դատավարական ձևով է իրականացվելու բողոքի քննությունը վերաքննիչ դատարանում, քանի որ դա անձի արդար դատական քննության իրավունքի ապահովման կարևորագույն երաշխիք է:

Մինչդեռ սույն գործով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը վճռաբեկ դատարանում գործի քննության համար սահմանված կանոններով գործը քննելու իր որոշման մասին հայտարարել է ըստ էության որոշում կայացնելու համար խորհրդակցական սենյակ հեռանալուց անմիջապես առաջ (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը): Այսինքն՝ մինչ այդ պահը դատավարության մասնակիցները չեն իմացել և չէին կարող իմանալ, որ վերաքննիչ դատարանը գործը քննելու է վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության համար սահմանված կանոններով, և հետևաբար՝ դատական վիճաբանություններ չեն լինելու և ամբաստանյալին վերջին խոսքի իրավունք չի տրամադրվելու: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դա Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում է»:

Ակներև է, որ վերաքննիչ դատարանում գործի քննության սահմանների վերաբերյալ առկա օրենսդրական կարգավորումները, ինչպես նաև դրանց վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի ներկայացրած իրավական դիրքորոշումները հանգում են այն հետևության, որ **վերաքննիչ դատարանը չի իրականացնում գործի ըստ էության քննություն և չի կարող դուրս գալ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների**

սահմաններից, իսկ նշված կանոնից բացառությունները նույնպես հստակ ամրագրված են օրենսդրությամբ, որոնք բացառում են այլ հիմքերով վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից դուրս գալը:

Վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից դուրս չգալը կարևորվում է նաև անկախ դատարանի կողմից գործի արդարացի՝ մրցակցության և հավասարության սկզբունքների պահպանմամբ քննելու տեսանկյունից, որի բացակայությունը համահունչ չէր լինի դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքներին:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ անդրադառնալով դիմողի կողմից վիճարկվող դրույթին՝ Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ այն սահմանում է վերաքննիչ դատարանի կողմից դատական ակտը վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում վերանայելու պահանջը, որպիսի կարգավորումը համահունչ է ինչպես Սահմանադրությամբ, այնպես էլ՝ միջազգային իրավական ակտերով ամրագրված դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սկզբունքներին, որպիսի դիրքորոշումը հիմնավորվում է վերոշարադրյալ մի շարք իրավական դիրքորոշումներով և վերլուծությամբ:

Միևնույն ժամանակ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենսդրությունը հանցագործության որակումը քրեական օրենքի այն հոդվածով փոփոխելը, որը պատասխանատվություն է նախատեսում ավելի թեթև հանցագործության համար, հնարավորություն է տալիս վերաքննիչ ատյանին դուրս գալ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից, որպիսի կարգավորումն ուղղված է մեղադրյալի իրավունքների պաշտպանությանը՝ վերջինիս իրավական վիճակը բարելավելու և արդարացի դատական ակտի առկայությունը ապահովելու միջոցով:

5.4. Սահմանադրության 67-րդ հոդվածով սահմանվում է.

«Հանցագործության համար մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի՝

1) ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվելու իրավունք.

2) անձամբ կամ իր ընտրած փաստաբանի միջոցով պաշտպանվելու իրավունք.

3) իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու և իր ընտրած փաստաբանի հետ հաղորդակցվելու համար բավարար ժամանակ և հնարավորություններ ունենալու իրավունք.

4) իր դեմ ցուցմունք տվող անձանց հարցման ենթարկելու իրավունք, կամ որ այդ անձինք ենթարկվեն հարցման, ինչպես նաև, որ իր օգտին ցուցմունք տվող անձինք կանչվեն և հարցաքննվեն նույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված անձինք.

5) թարգմանչի անվճար ծառայությունից օգտվելու իրավունք, եթե նա չի տիրապետում հայերենին»:

Կոնվենցիայի՝ «Արդար դատաքննության իրավունքը» վերտառությամբ 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու համար, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասով սահմանվում է.

«3. Քրեական հանցագործություն կատարելու համար մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

ա) իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվելու իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին,

բ) բավարար ժամանակ ու հնարավորություններ՝ իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար,

գ) պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը,

դ) հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին կամ իրավունք ունենալու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, և իրավունք ունենալու՝ իր վկաներին կանչելու ու հարցաքննելու միևնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված վկաները,

ե) օգտվելու թարգմանչի անվճար օգնությունից, եթե ինքը չի հասկանում դատաբանում գործածվող լեզուն կամ չի խոսում այդ լեզվով»:

Անդրադառնալով մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի էության բացահայտմանը՝ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է իրավական դիրքորոշումներ առայն, որ.

« մեղադրանքի ինստիտուտը՝ իր սահմանադրաիրավական բովանդակությամբ, կոչված է օրենքով նախանշված կարգով երաշխավորել քրեական օրենսգրքով չթույլատրված և անձին մեղսագրվող արարքի կատարման վերաբերյալ նրան ներկայացված այդպիսի հիմնավորումից (մեղադրանքից) պաշտպանվելու իրավական (այդ թվում՝ արդարադատական) հնարավորություն» (ՄԴՈ-934),

«... ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ, 20-րդ, 21-րդ, 22-րդ հոդվածներում ամրագրված են հանցավոր արարքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի իրավունքների պաշտպանության երաշխիքներ: Միաժամանակ, Սահմանադրության 3-րդ և 14-րդ հոդվածներին համապատասխան պետության պարտականությունն է ապահովել մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունն ու անձեռնմխելիությունը: Քրեական գործի վարույթում մեղադրական եզրակացությունը ոչ միայն դատավարական փաստաթուղթ է, որով ամփոփվում են նախաքննության արդյունքները, ներկայացվում են անձին մեղսագրվող արարքի իրավաբանական որակումը և այն հիմնավորող ապացույցները, այլև հնարավորություն է ընձեռվում ամբաստանյալին (նրա օրինական ներկայացուցչին) կազմակերպելու և իրականացնելու առաջադրված մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքը՝ կոնկրետ մեղադրանքի և այն հիմնավորող ապացույցների շրջանակում: Մեղադրական եզրակացությունն իրավական հնարավորություն է ստեղծում նաև գործով շահագրգիռ այլ անձանց՝ ապահովելու իրենց խախտված իրավունքների պաշտպանությունը» (ՄԴՈ-934):

Սահմանադրական դատարանը կարևորում է նաև առկա իրավակարգավորման դիտարկումը Կոնվենցիայի հիմնադրույթների տեսանկյունից: Մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի վերաբերյալ առկա են նաև ՄԻԵԴ-ի մի շարք դիրքորոշումներ, որոնք հանգում են հետևյալին.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «ա» ենթակետի կիրառության շրջանակը պետք է գնահատվի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված՝ արդար դատաքննության ավելի ընդհանուր իրավունքի լույսի ներքո: Քրեական հարցերում մեղա-

դրյալին առաջադրված մեղադրանքների վերաբերյալ ամբողջական, մանրամասն տեղեկատվության տրամադրումը և, հետևաբար, իրավաբանական որակումը, որ դատարանը կարող էր տվյալ հարցով տալ, կարևոր նախապայման է՝ վարույթի արդարությունն ապահովելու համար («Pélissier-ը and Sassi v. France», դիմ. հ/հ 25444/94, 25/03/1999, § 52; «Sejdovic v. Italy», դիմ. հ/հ 56581/00, 01/03/2006, § 90):

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «ա» և «բ» ենթակետերը կապված են նրանով, որ մեղադրանքի բնույթի ու հիմքի վերաբերյալ տեղեկացվելու իրավունքը պետք է դիտարկվի մեղադրյալի՝ իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու իրավունքի լոյսի ներքո («Pélissier-ը and Sassi v. France», դիմ. հ/հ 25444/94, 25/03/1999, § 54, «Dallos v. Hungary», դիմ. հ/հ 29082/95, 01/03/2001, § 47):

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «ա» ենթակետը պաշտպանյալին իրավունք է տալիս տեղեկացված լինել ոչ միայն մեղադրանքի «հիմքի» մասին, այսինքն՝ այն արարքների, որոնք նա ենթադրաբար կատարել է, և որոնց վրա հիմնված է մեղադրանքը, այլև մեղադրանքի «բնույթի», այսինքն՝ այդ արարքներին տրված իրավական բնութագրի մասին («Mattoccia v. Italy», դիմ. հ/հ 23969/94, 25/07/2000, § 59, «Penev v. Bulgaria», դիմ. հ/հ 20494/04, 07/01/2010, § 33, § 42):

ՄԻԵԴ-ի մի շարք որոշումների ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ դրանցում առկա են նաև իրավական դիրքորոշումներ մեղադրանքի վերաորակման վերաբերյալ, որոնց բովանդակությունը հանգում է հետևյալին.

մեղադրյալին պետք է պատշաճ կերպով և ամբողջովին տեղեկացնեն մեղադրանքի ցանկացած փոփոխության, այդ թվում՝ դրա «հիմքի» փոփոխության մասին, և նրան պետք է տրամադրվեն բավարար ժամանակ ու հնարավորություններ՝ դրանց արձագանքելու և իր պաշտպանությունը ցանկացած նոր տեղեկատվության կամ ենթադրության հիման վրա կազմակերպելու համար («Mattoccia v. Italy», դիմ. հ/հ 23969/94, 25/07/2000, § 61):

Վարույթի ընթացքում փաստերի վերաորակման դեպքում մեղադրյալին պետք է հնարավորություն տրվի գործնական և արդյունավետ կերպով ու պատշաճ ժամանակում իրականացնել իր պաշտպանության իրավունքը («Pélissier-ը and Sassi v. France»,

դիմ. հ/հ 25444/94, 25/03/1999, § 62; «Block v. Hungary», դիմ. հ/հ 56282/09, 25/01/2011, § 24):

Տեղեկատվությունը պետք է մեղադրյալին ներկայացվի պատշաճ ժամանակին՝ իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար, որը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «ա» ենթակետի հիմքում ընկած սկզբունքային նպատակն է («C. v. Italy», դիմ. հ/հ 41824/98, 05/04/2000; «Borisova v. Bulgaria», դիմ. հ/հ 56891/00, 21/12/2006, §§ 43-45):

5.5. Օրենսգրքի վիճարկվող նորմերը մեղադրանքից պաշտպանվելու, տվյալ դեպքում՝ փոփոխված մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի և ՄԻԵԴ-ի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո դիտարկելու արդյունքում Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ **նման դեպքում անձը պետք է ապահովվի մեղադրանքի թե՛ փաստական, թե՛ իրավական որակման փոփոխությունների վերաբերյալ անհրաժեշտ և ամբողջական տեղեկատվությամբ, ինչպես նաև անձի համար պետք է ապահովվել ողջամիտ ժամանակահատված փոփոխված մեղադրանքից պաշտպանվելու, դրա վերաբերյալ իր դիրքորոշումները ներկայացնելու իրավական հնարավորությամբ:**

5.6. Սահմանադրության 75-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարգավորելիս օրենքները սահմանում են այդ իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր: Իսկ 80-րդ հոդվածի համաձայն՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ ամրագրված դրույթների էությունն անխախտելի է:

Վերոնշյալ սահմանադրական սկզբունքները կոչված են ապահովելու սահմանադրական իրավունքների արդյունավետ կենսագործումը և կարևոր երաշխիքներ են օրենսդրությունը Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների էությանն ու ոգուն համահունչ ձևավորելու հարցում:

Ըստ այդմ՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ է ապահովել ոչ միայն սկզբնական մեղադրանքի, այլև հետագայում՝ դատաքննության փուլում, փոփոխված

մեղադրանքից պաշտպանվելու պատշաճ կառուցակարգեր և իրական հնարավորություն, հակառակ պարագայում արարքի վերադրակման վերաբերյալ առկա իրավակարգավորումները համահունչ չեն լինի Սահմանադրության 75-րդ հոդվածով ամրագրված անհրաժեշտ կառուցակարգերի և ընթացակարգերի առկայության սահմանադրական պահանջին:

Բացի դրանից, իրավունքի սահմանումը միայն բավարար չէ այն կյանքի կոչելու համար, քանի որ սահմանումից բացի կարևորագույն խնդիր է իրավունքի հիմնական բովանդակության, էության բացահայտումը: Իրավունքի էությունն այն նպատակների ամբողջությունն է, որի համար սահմանվել է այն, ուստի այդ իրավունքի արդյունավետ իրացման համար անհրաժեշտ օրենսդրական կարգավորումների առկայության դեպքում միայն կարող ենք փաստել, որ իրավունքի էության անխախտելիության սահմանադրական պահանջը կենսագործված է: Մեղադրանքից պաշտպանվելու սահմանադրական իրավունքը ենթադրում է նախևառաջ մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին ամբողջական և ժամանակին տեղեկատվության տրամադրում, ապա անձամբ կամ փաստաբանի միջոցով այդ մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի կազմակերպում, որպիսի կանոնը պետք է գործի բացառապես թե՛ սկզբնական մեղադրանքի, թե՛ դատաքննության փուլում վերադրակված արարքի դեպքում:

Այսպիսով, վերաքննիչ ատյանի կողմից հանցագործության որակումը փոխելու հնարավորությունն ամրագրող իրավադրույթը սահմանադրական նորմերին համահունչ կենսագործելու համար պետք է ապահովել մեղադրյալի՝ մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի արդյունավետ իրացումը:

5.7. Սույն գործի քննության շրջանակներում Սահմանադրական դատարանի խնդիրն է պարզել այն պատճառները, որոնց արդյունքում վերաքննիչ դատարանում ամբաստանյալին մեղսագրվող արարքը մեղմացման իմաստով վերադրակելիս չի ապահովվում մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի արդյունավետ իրացումը:

Այդ կապակցությամբ, նախ և առաջ, հարկ է վկայակոչել Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-872 որոշման մեջ ամրագրված հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ սույն գործով քննության առարկա նորմերի իրավակարգավորման շրջանակներում, մեղադրողի կողմից մեղադրանքը փոխելուց անմիջապես հետո, դատարանը հետաձգում է դատական նիստը և վիճարկվող հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն. «Տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին կամ նրանց ներկայացուցիչներին դատարանը նոր մեղադրանքին ծանոթանալու համար ժամանակ է տրամադրում նրանց միջնորդության դեպքում, իսկ ամբաստանյալին և նրա պաշտպանին՝ անկախ միջնորդությունից»: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերոհիշյալ հոդվածների տրամաբանությունից բխում է նաև, որ դատաքննության բոլոր փուլերում պետք է երաշխավորված լինեն կողմերի իրավունքների լիարժեք պաշտպանությունն ու դատաքննության մրցակցային սկզբունքի ամբողջական իրացումը»:

Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-710 որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր ճանաչելով քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտը կարգավորող նորմերը, արտահայտել է մի շարք սկզբունքային իրավական դիրքորոշումներ, որոնք էական նշանակություն ունեն նաև սույն գործի առնչությամբ, և որոնք, մասնավորապես, հանգում են հետևյալին.

«7. ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածի պահանջն է, ի թիվս արդար դատաքննության այլ երաշխիքների, դատաքննության իրականացումը կողմերի հավասարության պայմաններում և անկողմնակալ դատարանի կողմից: ՀՀ քր.դատ.օր.-ով նախատեսված կարգով գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելով՝ դատարանը դուրս է գալիս դատավարությունում անկողմնակալ իր դերի շրջանակներից և ուղղորդում է լրացուցիչ նախաքննության ընթացքը՝ իրականացնելով արդարադատության գործառույթի հետ անհամատեղելի գործողություններ: Դատարանը նաև կողմերի միջև հավասարության նժարը խախտում է ի շահ մեղադրանքի կողմի, դրանով իսկ խախտելով ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ անձի դատական և իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը:

....

8. ՀՀ Սահմանադրության 21 հոդվածում ամրագրված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի կարևոր բաղադրատարրերից է չփարատված կասկածները հօգուտ

մեղադրյալի մեկնաբանելու պահանջը: Նշված պահանջի կատարումը և քրեական գործը դատարանի որոշմամբ լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելը գործնականում անհամատեղելի են միմյանց հետ: Քրեական գործը նման կարգով լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու դեպքում ըստ էության շրջանցվում է նշված հոդվածում ամրագրված չփարատված կասկածները հոգուտ մեղադրյալի մեկնաբանելու սահմանադրական պահանջը»:

5.8. Սահմանադրական դատարանի վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադառնալով սույն դիմումում արձաձված սահմանադրաիրավական վեճին՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դրա հիմքում ընկած է Օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կիրառման արդյունքում ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան, որպիսի պայմաններում, հաշվի առնելով կողմերի իրավահավասարության, դատավարության մրցակցության և դատարանի անկողմնակալության սկզբունքները, ամբաստանյալը զրկվում է նոր մեղադրանքից պաշտպանվելու հնարավորությունից:

Գործի նյութերի և Օրենսգրքի հիշյալ դրույթների վերաբերյալ դիմողի դիրքորոշումների ուսումնասիրության արդյունքում Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դիմողի կողմից վկայակոչված՝ իր սահմանադրական իրավունքների ենթադրյալ խախտումը և իր համար առաջացած ոչ բարենպաստ հետևանքները պայմանավորված չեն Օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին և 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասերի սահմանադրականությամբ, ինչպես նաև սույն սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակներում բացակայում է դատարանների կողմից դիմողի նկատմամբ հիշյալ դրույթի կիրառման և դիմողի սահմանադրական իրավունքների ենթադրյալ խախտման միջև ուղղակի պատճառահետևանքային կապը:

Ավելին, Օրենսգրքի 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասի ենթադրյալ օրենսդրական բացի առկայության առնչությամբ դիմողի կողմից բերված փաստարկները չեն բավարարում այդ ինստիտուտի առնչությամբ Սահմանադրական դատարանի արտահայտած սկզբունքային նշանակություն ունեցող մի շարք իրավական դիրքորոշումներում (ՍԴՈ-864, ՍԴՈ-914, ՍԴՈ-933, ՍԴՈ-1143) ամրագրված չափանիշները:

Մասնավորապես, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-914 որոշմամբ արձանագրել է. «7. Օրենսդրական բացի սահմանադրականության հարց քննելիս սահմանադրական դատարանի խնդիրն է պարզել, թե տվյալ օրենսդրական բացը հանդիսանում է իրավակարգավորման թերությունը, թե՞ իրավաստեղծ մարմինը նման իրավակարգավորում սահմանելիս հաշվի է առել օրենսդրության մեջ համապատասխան իրավական երաշխիքների առկայությունը և ակնկալել այդ իրավական երաշխիքների հիման վրա համապատասխան իրավակիրառական պրակտիկայի ձևավորումը:

....

.... օրենսդրական բացը կարող է հանդիսանալ սահմանադրական դատարանի քննության առարկա միայն այն դեպքում, երբ օրենսդրության մեջ առկա չեն այդ բացը լրացնելու այլ իրավական երաշխիքներ կամ օրենսդրության մեջ համապատասխան իրավական երաշխիքների առկայության պարագայում ձևավորված է հակասական իրավակիրառական պրակտիկա, կամ երբ առկա օրենսդրական բացը չի ապահովում այս կամ այն իրավունքի իրացման հնարավորությունը: Հակառակ պարագայում, իրավակարգավորման բացի սահմանադրականության հարցը ենթակա չէ սահմանադրական դատարանի քննությանը»:

Այս կապակցությամբ ակնհայտ անհիմն են Օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին և 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասերի առնչությամբ դիմողի բերված փաստարկները և գործի վարույթը նշված մասով ենթակա է կարճման:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով, 170-րդ հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 60, 63, 64 և 69-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված իրավակարգավորումը համապատասխանում է Սահմանադրությանն այնպիսի մեկնաբանությամբ, համաձայն որի՝ նշված դրույթով նախատեսված լիազորությունն իրականացնելիս վերաքննիչ դատարանը պետք է ապահովի անձի՝

մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքի արդյունավետ իրացման իրավական հնարավորություն:

2. «Անդրանիկ Գալստյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 397-րդ հոդվածի 2-րդ և 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործի վարույթը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 414²-րդ հոդվածի 1-ին մասի մասերով, կարճել:

3. «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 69-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ դիմողի նկատմամբ կայացված վերջնական դատական ակտը նոր հանգամանքի ի հայտ գալու հիմքով ենթակա է վերանայման՝ օրենքով սահմանված կարգով, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 2-րդ մասը դիմողի նկատմամբ կիրառվել է սույն որոշման առաջին կետում տրված մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանությամբ:

4. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա.ԴԻԼԱՆՅԱՆ

17 նոյեմբերի 2020 թվականի
ՍԴՈ-1559